

SKAITYTOJAI

gimtasis Kraštas

Praeities ir
dabarties
kultūros
metraštis

19 2015

Audronė Berezauskienė

**POMĖGIO BENDRAŽYGIAI,
ARBA ANYKŠČIŲ TERESĖS
MIKELIŪNAITĖS KRAŠTOTYROS
DRAUGIJOS VEIKLOS APŽVALGA**

Jau pasikeitė visa kraštotyrininkų karta per tuos penkis dešimtmečius, kai gyvuoja Anykščių kraštotyrininkų draugija.

Naujausią savo veiklos laikotarpį ji pradėjo 2012 m. balandžio 23 d., kai visi neabejingi Anykščių krašto praeičiai anykštėnai susirinko į sambūrį *Draugaukime – bendraukime – bendradarbiaukime* Anykščių koplyčioje. Sambūrio liudininkais tapo ir garbingi svečiai iš Vilniaus – Lietuvos kraštotyros draugijos pirmininkas Libertas Klimka, Lietuvos kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriaus vedėja, Lietuvos kraštotyros draugijos pirmininko pavaduotoja Irena Seliukaitė, kraštietis mokslininkas bibliografas Vytautas Rimša, Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto afil. prof. Osvaldas Janonis.

Tąkart buvo patvirtinti atnaujinti Anykščių kraštotyros draugijos įstatai, išrinkta nauja valdyba iš 9 asmenų. Naujieji valdybos nariai kultūros organizatorė Irena Adomonienė, švietimo organizatorė Vida Dičiūnaitė, ekonomistė Nijolė Esmantienė, muziejaininkai Raimondas Guobis ir Tautvydas Kontrimavičius, bibliotekininkės Jolanta Mameniškienė, Edita Stiklinskaitė ir Audronė Berezauskienė bei istorijos mokytojas Gintaras Ražanskas iškart išsirinko ir naują valdybos pirmininką. Draugijai vadovauti buvo patikėta muziejaininkui T. Kontrimavičiui. Draugijos revizoriumi buvo išrinktas istorikas Gintaras Vaičiūnas.

Patvirtinus naujus įstatus, draugija buvo perregistruota kaip asociacija ir nuo 2012 m. vadinasi Anykščių Teresės Mikeliūnaitės kraštotyros draugija (toliau – Draugija). Pagrindiniai Draugijos narių veiklos tikslai ir uždaviniai yra tęsti XX a. II pusėje pradėtas Anykščių kraštotyrininkų veiklos tradicijas, laikantis jau suformuotų veiklos principų įgyvendinti pirmosios anykštėnų kraštotyrininkų lyderės Teresės Mikeliūnaitės (1928–1984) siekius. Įstatai įpareigojo tęsti kraštotyrininkų pirmtakų pradėtus darbus: rinkti, kaupti, skleisti ir padėti išsaugoti būsimoms kartoms Anykščių krašto materialines ir dvasines kultūros vertybes, atsiminimus apie istorinius įvykius, mokslo, kultūros ir visuomenės veikėjus bei kitą kraštotyros medžiagą; organizuoti kompleksines ir specializuotas ekspedicijas, rengti kraštotyros darbų apžiūras ir parodas, leisti vietovių monografijas, kitus tradicinius ir skaitmeninius kraštotyros leidinius, metodinę ir informacinę literatūrą, skleisti kraštotyros informaciją internete; organizuoti konferencijas, seminarus, skleisti ir populiarinti Anykščių kraštotyros veiklos rezultatus Lietuvoje ir užsienyje.

Jau 2012 m., iškart po Anykščių koplyčioje įvykusio kraštotyrininkų sambūrio, Draugijos narių gretas papildė nauji ir itin darbštūs kraštotyrininkai. Į Draugijos veiklą tąkart įsijungė kraštietis mokslininkas prof. O. Janonis, Panevėžio anykštėnas kraštotyrininkas Tautvilis Uža, Utenos anykštėnas Jonas Sriubas, Debeikių bendrijos pirmininkė pedagogė Aldona Daugilytė, rašytojas Rimantas Vanagas ir Vijoleta Vanagienė bei nemažas būrys literatų, nusprendusių skirti savo laiką kraštotyros darbui, užrašyti savo šeimos, gimtojo kaimo istorijas ir leisti kraštotyros knygas. Šiuo

metu Anykščių Teresės Mikeliūnaitės kraštotyros draugijoje yra 42 nariai, ir kiekvienas turi savitą kraštotyros veiklos kryptį. Anykštėnai kraštotyrininkai aktyviai renka įvairių sričių kraštotyros medžiagą, studijuoja archyvinius dokumentus, rašo straipsnius kraštotyros temomis, leidžia knygas, fotoaparatu fiksuoja reikšmingus Anykščių krašto kultūros įvykius, organizuoja ir patys dalyvauja kraštotyros ekspedicijose, rengia ir įgyvendina leidybos projektus.

Anykščių kraštotyros veikloje ryškiausią pėdsaką pastaraisiais metais palieka Draugijos narys prof. O. Janonis. Kažin, ar šiuo metu atrastume kitą Anykščių krašto praeities tyrėją, kuris ne tik laisvalaikį, bet išties visą savo laiką paskirtų gimtojo krašto istorijos tyrinėjimams. 2012 m. mokslininkas atkreipė dėmesį į Anykščių Šv. Aleksandro Neviškio cerkvės archyvą ir senąsias stačiatikių knygas. Visus dokumentus jis tyrinėjo beveik dvejus metus. O. Janonis susistemino archyvinius dokumentus, sudarė jų aprašus. Kraštotyrininko duomenimis, cerkvės archyve saugomi 1848–1985 m. dokumentai. Archyvą sudaro septyni aprašai: 1) metrikų knygos ir išrašai iš jų; 2) metinės žinios apie cerkvę; 3) parapijiečių sąrašai ir žinios apie išpažintis; 4) gauti ir išsiųsti dokumentai; 5) finansiniai reikalai; 6) cerkvės remontai ir rekonstrukcijos; 7) kitų cerkvių dokumentai. Iš viso archyve yra 73 bylos, kuriose 2 tūkst. 487 lapai. Sudaryta pagalbinė asmenų, minimų metrikų knygose ir išrašuose iš jų, rodyklė. O. Janonio dėka stačiatikybės istorikai, kraštotyrininkai šiame archyve ras įvairios medžiagos apie cerkvės istoriją: jos administratorius, psalmių skaitytojus, cerkvės tarybą ir seniūnus, kasdieninį parapijos gyvenimą, finansinius reikalus ir kt.

Prof. O. Janonis tyrinėjo ir Anykščių Šv. Aleksandro Neviškio cerkvėje saugomas senąsias liturgines knygas. Kraštotyrininkui rūpėjo ne tik jas iširti, įvertinti, aprašyti, bet ir surengti šių unikalių senų ir retų spaudinių parodą – parodyti knygas ne tik anykštėnams, bet ir kitų miestų gyventojams. Jo iniciatyva ir rūpesčiu 2014 m. vasarį Anykščių L. ir S. Didžiulių viešojoje bibliotekoje surengta paroda *Senosios stačiatikių šv. Mišių knygos*. Paroda buvo gausiai lankoma ir veikė visus metus. Parodoje buvo eksponuojamos XIX – XX a. pr. Sankt Peterburge, Maskvoje ir Kijeve išleistos stačiatikių apeigų knygos. Seniausia parodoje buvo 1802 m. Kijevo Pečersko Lavros spaustuvelyje išspausdinta knyga. Dauguma kitų knygų išleistos XIX a. II pusėje, trylika – 1900–1906 metais. Tyrėjas padarė išvadą, kad 47 knygos iš Anykščių Šv. Aleksandro Neviškio cerkvės yra didžiulis spausdinto žodžio istorijos lobis, spausdinto kultūros paveldo dalis. Knygos vertingos ne tik dėl jų meninio lygio, bet ir dėl nedidelio išlikusio egzempliorių skaičiaus.

O. Janonis jau parengė ir išleido net šešias knygas apie Surdegį – Anykščių rajono miestelį, garsų savo praeitimi. 2014 m. kraštotyrininkas savo ir rėmėjų lėšomis išleido solidžią atminimo knygą *Surdegis ir jo apylinkės*. Ši knyga atvertė ne vieną visiškai pamirštą šios vietovės istorijos puslapį, vienaip ar kitaip paliesdama visas Surdegio miestelio gyvenimo puses ir rūpesčius. Svarbią vietą leidinyje užima miestelio ir apylinkių istorija (karai, trėmimai, partizaninis judėjimas ir t. t.), iškelti į dienos šviesą nežinomi Surdegio istorijos faktai: aprašytos veikusios draugijos, rateliai, įvairios organizacijos, grupės ir pan. Leidinyje minima daugiau kaip šeši tūkstančiai surdegiečių.

2012–2014 m. prof. O. Janonis parengė ir įgyvendino du leidybos projektus „Leidinių „Anykščių krašto tyrėjo paranki-

Prof. Osvaldas Janonis. 2014

nė knyga" leidyba. Finansinė parama projektams įgyvendinti gauta iš Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros rėmimo fondo ir Anykščių rajono savivaldybės. Buvo išleistos trys parankinės Anykščių krašto tyrėjo knygos. Leidybos projektą kartu su knygų sudarytoju rengė kraštotyriminkė-bibliotekininkė Skaivė Meškauskienė.

Pirmojoje knygoje – Anykščių kraštas Rusijos imperijos sudėtyje (1795–1914 m.) ir Pirmojo pasaulinio karo metais (1914–1918 m.). Antroje knygoje pateikiama vardų rodyklė, į kurią pateko asmenvardžiai, vietovardžiai ir kolektyvai, paminėti pirmosios knygos pirmosios dalies archyvinių dokumentų bibliografiniuose aprašuose ir anotacijose bei antrosios dalies sąrašuose ir lentelėse. Į pirmosios knygos dalykinį sąrašą pirmiausia buvo įrašyti dokumentai, kurių antraštėse minimos Anykščių krašto vietovės (valsčiai, miesteliai, kaimai, viensėdžiai ir t. t.), kolektyvai (draugijos, įstaigos, organizacijos ir pan.) ar veikėjai. Leidinio rengėjas peržiūrėjo Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo, Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskių ir Vilniaus universiteto bibliotekų retų knygų ir rankraščių skyrių kortelių ir elektroninius katalogus. Dokumentai čia aprašyti originalo kalba, bibliografiniame apraše nurodoma dokumento antraštė, sukūrimo metai, saugojimo vieta, fondo, aprašo ir bylos numeriai. Neretai vartojamas jungtinis bibliografinis aprašas.

Pirmoje parankinės knygos dalyje pateikta gausybė įvairios faktografinės medžiagos: statistinių duomenų, žinių apie draugijas, kunigus, parapijiečių skaičių, vienuolynus, mokesčius, mokyklas ir mokytojus, valsčių viršaičius ir raštininkus, miestiečių valdybų seniūnus, pašto ir telegrafo skyrius ir jų viršininkus, medicinos darbuotojus ir pan. Čia skaitytojai randa faktografinių duomenų žemėvaldos ir žemėtvarkos klausimais: dvarininkų, miestiečių, valstiečių ir kitų žemės savininkų pavardes, jų turėtos žemės dydį. Faktografiniai duomenys sąrašuose ir lentelėse buvo pateikti tam tikra tvarka: chronologiškai, pagal pareigų ėjimo metus, valsčius, mokyklas, vietovių abėcėlę. Šioje knygos dalyje gausu nuorodų, kuriose nurodomos minimų asmenų gyvenimo datos, aprašomi šaltiniai, pateikiami terminų aiškinimai.

2014 m. buvo išleista ir trečioji knyga, skirta tarpukariui ir okupacijų metams, pateikiami dalykiniai archyvinių dokumentų

sąrašai ir skyriai „Faktai ir skaičiai“. Leidinyje pirmą kartą pristatomas ir paties prof. O. Janonio sutvarkytas Anykščių Aleksandro Neviškio cerkvės archyvas. Rengiant knygą, dalį bylų aprašų sudarytoji teko peržiūrėti *de visu* pačiuose archyvuose. Bibliografiniame bylų apraše nurodomi įprasti elementai: bylos antraštė, chronologinė aprėptis, saugojimo vieta, fondo, aprašo ir bylos numeriai. Trečioje parankinėje knygoje papildomai nurodyti ir fondų pavadinimai. Tai padeda skaitytojui pačiam atlikti išsamesnę jų dominančių archyvinių dokumentų paiešką. Knygos rengėjas pasistengė, kad bibliografinė ir faktografinė medžiaga parankinėse knygose būtų pateikta aiškiai, patraukliai ir, svarbiausia, patogia.

Kiekvienas kraštotyriminkas ar Anykščių krašto praeities tyrėjas šiomis parankinėmis knygomis dabar gali naudotis įvairiais atvejais: parūpus peržiūrėti, kokie archyviniai dokumentai apie jo tiriamąją vietovę žinomi leidinio sudarytoji, prireikus nustatyti vietos mokytojo, dvasininko ar kokio kito asmens vardą ar gyvenimo datas ir t. t. Parankinės tyrėjo knygos padeda tyrėjams sutaupyti laiko ieškant archyvinių dokumentų ir faktinių duomenų, skatina aktyviau naudotis tokiomis paieškomis.

Ką tik visos keturios O. Janonio parankinės knygos persikėlė ir į internetą – jos skelbiamos specialioje Anykščių bibliotekos interneto svetainės skiltyje www.anyksciuvb.lt/lt/krastotyra/skaitmeniniai-leidiniai. Tačiau parankinių knygų autorius primena skaitytojams, kad knygose aprašyta tik dalis archyvinių dokumentų, jų išsamesnę paiešką teks atlikti patiems tyrėjams.

Tokio pobūdžio parankinių knygų rengimo metodikos nėra. Ją sukūrė pats knygų sudarytojas. Prof. O. Janonis yra paskelbęs daugiau kaip šimtą mokslinių publikacijų bibliografijos mokslo metodologijos, bibliografijos teorijos, Lietuvos valstybinės ir lietuvių nacionalinės bibliografijos klausimais, kelias dešimtis mokslo populiarinimo publikacijų, taip pat analitinių ir referatinių apžvalgų, sudarė ir redagavo bibliografinių rodyklių. Prof. O. Janonis yra bibliografijos metodologijos mokslo autorius. Anykščių Teresės Mikeliūnaitės kraštotyros draugija didžiuojasi tarp savo narių turėdama ir kraštotyriminką mokslininką.

Panevėžio anykštėnas Tautvilis Uža taip pat savo aktyvia veikla stiprina draugijos vardą ir įtaką. Kraštotyriminkas kaupia, užrašo visus – ne tik praeities, bet ir šiandienos įvykius, renka medžiagą apie iškilus kraštiečius, fotografuoja kultūros, istorijos ir tautodailės paminklus bei jų kūrėjus, stengiasi, kad visa ta informacija išliktų ir pasitarnautų ateities kartoms. Atsidavęs gimtinei, išgarsinęs Anykščių rajono Viešintų miestelį ir jo žmones, nepailstantis savo krašto kultūros tradicijų puoselėtojas kraštotyriminkas T. Uža savo laisvalaikį ir asmenines lėšas skiria gimtojo krašto atminimui įamžinti. Jo surinkta kraštotyros medžiaga ir didžiulis paties darytų nuotraukų archyvas pripildė jau keturias kraštotyros knygas: *Viešintiškių pražydyta žemė* (2008 m.), *Iš širdies – viešintiškiai* (2010 m.), *Talentingieji viešintiškiai* (2012 m.) ir *Viešintų mokykla lyg vakar palikta*. Pastaroji knyga, išleista 2014 m., yra skirta Viešintų mokyklos istorijai įamžinti. Autorius surinko daug istorinės medžiagos, senų mokyklos nuotraukų, užrašė prisiminimus apie mokyklos vadovus, mokytojus, buvusius mokinius, apibūdino mokyklos istorijos raidą. Ypač didelio anykštėnų dėmesio sulaukė 2012 m. išleista jo knyga *Talentingieji viešintiškiai*. Kraštotyriminkas aprašė 43 liaudies meno kūrėjų personalijas: surinko medžiagą apie Viešintų

krašto žmones, nufotografavo jų darbus, tikslino jų biografijas, ieškojo kraštotyros medžiagos įvairiuose šaltiniuose, archyvuose, daug bendravo, kalbėjo su pačiais kūrėjais, stengėsi, kad informacija būtų kuo tikslesnė. 320 puslapių knygoje buvo išspausdinta 980 nuotraukų.

Aktyviai darbuojasi ir kiti Anykščių kraštotyrininkai. Draugijos narys Jonas Sriubas, gyvendamas Utenoje, renka medžiagą ir leidžia knygeles apie gimtojo Anykščių krašto kaimus, jų praeitį. 2014 m. metais parengęs ir Utenos *Indros* spaustuvėje išleidęs kraštotyros knygelę *Senovė ir Skiemonių valsčius*, kraštotyrininkas neseniai parengė ir du savilaidos leidinėlius apie Diktarių ir Trakinių kaimus. Bendraudamas su nedidelių nykstančių kaimų žmonėmis, užrašydamas jų atsiminimus, kraštotyrininkas fiksuoja praeities įvykius, aprašo pamirštamus žmonių papročius.

Tokia ir yra kraštotyrininko misija – rinkti kraštotyros medžiagą apie praeitį, fiksuoti dabartį ir perduoti informaciją ateities kartoms. Knygelėje *Diktarių ir jų praeitis* (2014 m.) kraštotyrininkas rašo: *Laikmetis sukasi lyg didelis skriemulys, prariedęs Diktarių kaimo laukais. Kiekviena žmonių karta kuria ne tik šiandieną, bet ir ateitį, palieka pėdsakus savo krašto istorijoje. <...> Jei Diktarių kaimo laukai, kalnai, slėniai, miškeliai prakalbėtų, jie daug įdomaus, o gal ir žiaurūs apie šio kaimo praeitį mums pasakytų.* Žinoma, kraštotyrininkui nepavyko prakalbinti gamtos paminklų, tačiau kaimo gyventojų pasakojimus jam pavyko užfiksuoti. Savilaidos kraštotyros leidinyje *Trakiniai ir jų praeitis* (2014 m.) J. Sriubas aprašė Trakinių kaimo gyventojų buitį, papročius, tradicijas. Šiandien ištuštėjusiame kaime tik dvi sodybos, ir tos jau liko negyvenamos. Buvo kaimas – ir kaimo nėra. Liko tik jo praeitis, užfiksuota kraštotyrininko darbuose.

Anykščių kraštotyrininkai vis dažniau sudeda į knygas ir išleidžia savo surinktą kraštotyros medžiagą. 2013 m. rašy-

tojas kraštotyrininkas Vygandas Račkaitis išleido autobiografinę knygą *Mano Gulbiniškiai*. Žurnalistas kraštotyrininkas Vytautas Bagdonas sudarė ir išleido teminį albumą *Vaižgantių šviesa virš Malaišių*, kuriame apžvelgė tradicinių švenčių J. Tumo-Vaižganto giminėje istoriją. 2014 m. Anykščių krašto metraštininkas R. Vanagas paskyrė knygą *Gyvenimas pagal Petrą* savo senelio Petro Blažio atminimui. 1864 m. rugsėjo 30-ąją Vaišviliškiuose, kaime netoli Šventosios, tarp Anykščių ir Kavarsko, gimęs iš užaugęs P. Blažys, sukakus lygiai 150 metų nuo tos dienos, tapo knygos herojumi. Pasak R. Vanago, knygoje yra viskas, ką šiandien galima pasakyti apie jo senelį dievdirbį P. Blažį – „ir net daugiau“. Autoriaus nuomone, per keletą metų, kol buvo kauptos žinios šiai šimto puslapių knygelei, tapo aišku, kad jau niekas daugiau apie šį menininką, mirusį 1924 m., nebeprasakys.

Rašytojas R. Vanagas tęsia ir savo gimtojo Peslių kaimo, esančio netoli Anykščių, istorijos tyrinėjimus, surinko daug istorinių faktų ir šiemet išleido šeštąją savo *Sielių* serijos knygą *Akivaras*. Šioje knygoje užfiksuoti ir atskleisti Anykščių krašto istorijai svarbūs, tačiau mažai kam žinomi pokario gyvenimo faktai, pateikti patrauklia, populiaria dokumentinės prozos forma, kad sudomintų tiek jauną, tiek vyresnio amžiaus skaitytoją. Rašytojo R. Vanago žmona Violela Vanagienė 2013 m. sudarė ir išleido biografijų rinkinį *Avižos-Avižieniai iš Anykščių ir visa giminė*.

Prieš trejus metus įsitraukusi į kraštotyrininkų gretas pedagogė Aldona Daugilytė parengė ir išleido tris kraštotyros knygeles. Pirmiausia – *Skrydžio legenda tęsiasi* (2013 m.), skirtą tradicinių švenčių prie Puntuko akmens 25-mečiui, vėliau „*Debeikių bažnyčiai – 100 metų*“ (2013 m.). Šiemet, minint Debeikių bendrijos 20-metį, A. Daugilytė išleido knygelę apie šios bendrijos veiklą *Laiko tėkmėje – tėviškės žemėje* (2015 m.).

Kraštotyrininkų sambūris Anykščių viešojoje bibliotekoje. 1. 2014. Iš bibliotekos rinkinių (toliau – BR)

Traupio miestelio bibliotekininkė ir kraštotyrininkė Ramunė Mus-
teikienė išleido informacinį leidinį *Traupis* (2013 m.), kuriame
glaustai ir aiškiai sukauptos kraštotyros medžiagos pagrindu pri-
statė miestelį, jo istoriją. Knygelės sudarytojai pavyko parodyti, kuo
šis nuošalus kampelis Lietuvoje ir pasaulyje garsėja: tai ir gamtos
vertybėmis, ir žmonių išradingumu, ir net unikalia tautosaka.

Mokslinius tiriamuosius kraštotyros darbus atlikęs Draugijos
narys G. Vaičiūnas parengė dvi savo knygas: *Šimonių-Ramul-
davos girios ir jų apylinkių gidas* (2013 m.) ir *Anykščių krašte
žuvusių partizanų žinyną* su žemėlapiu, siekdamas išsaugoti ir
įamžinti žuvusiųjų atminimą bei identifikuoti šias vietas.

Kraštotyrininkas Raimondas Guobis džiaugiasi, kad krašto is-
torijos ir kultūros pasaulis beribis. Anykščių rajone dar yra nema-
žai senų žmonių, gebančių papasakoti, o klausinėjamų žmonių
atmintyje, jų išgyvenimuose veriasi neapsakomos vertės krašto-
tyros medžiagos klodai. Kraštotyrininkas pastaruoju metu renka
medžiagą apie Šimonių girią, jos kaimų istoriją, amatus, verslus,
dvasinį gyvenimą. Jis itin domisi Šventosios upės aukštupio kai-
mų žmonių gyvenimu, upės reikšme, tikėjimu, žvejybos būdais,
malūnais ir kitais dalykais. Jis jau yra surinkęs beveik 100 svėda-
siškių potyrių, istorinių, kultūrinių, atsiminimų aprašų.

2014 m. istorijos mokytojas ir kraštotyrininkas Gintaras Ra-
žanskas išleido knygą *Leliūnai*. Rengiant šią vieno kaimo kraš-
totyros monografiją, buvo daug ir atkakliai dirbta, nemažai laiko
paskirta kraštotyros medžiagos rinkimui, jos tikslinimui archyvuose.
Surinkti duomenys apie Leliūnų kaimo istoriją siekia XVII a.
Pasak knygos autoriaus, *nors daug laiko ir pinigų paaukota kny-
gai ruošti, tačiau atradimai ir gilesnis savo gimtinės praeities pa-
žinimas kompensuoja visus praradimus.*

Anykščių Teresės Mikeliūnaitės kraštotyros draugijos nariai
sistemingai renka kraštotyros medžiagą apie sakralinius pamin-

klus Anykščių krašte, kaupdami žinias apie kryždirbystės tradi-
cijos raidą. 2013 m. Draugijos valdybos pirmininkas T. Kontri-
mavičius parengė projektą kraštotyros ekspedicijai organizuoti.
Projekte sutiko dalyvauti ir Anykščių vaikų ir jaunimo užimtumo
centras. Jaunieji kraštotyrininkai dalyvavo ekspedicijoje, ke-
liaudami po kaimus ir kapines, fotografuodami ir aprašinėda-
mi sakralinius objektus. Projekto tikslas buvo tęsti menotyros
dr. Jolantos Zabulytės pradėtą Anykščių krašto lietu, kaltų gele-
žinių, akmeninių kryžių ir įvairių tipų medinių paminklų fiksaciją
ir tyrimą, duomenų apie kryždirbius, paminklų intencijas ir kon-
tekstinius folkloro motyvus rinkimą. 2011–2012 m. tokiose eks-
pedicijose jau buvo sukauptos žinios apie Troškūnų, Svėdasų
ir Andrioniškio seniūnijų sakralinius paminklus ir kryždirbystės
specifiką. 2013 m. vasaros ekspedicijos metu buvo užfiksuoti
Anykščių, Debeikių ir Viešintų seniūnijų kaimų kapinių, pakelių,
sodybų kryždirbystės paminklai, jų įrašai, nustatoma autorystė
ir pastatymo intencijos, surinkti folkloro motyvai. Ekspedicijos
metu buvo ugdomas jaunosios kraštotyrininkų kartos smalsu-
mas ir pastabumas, pagarba kultūros paveldo objektams, pa-
rodytas profesionalaus duomenų kaupimo vietovėje pavyzdys.
Įgyvendinant projektą, ekspedicijos metu aplankyta daugiau
kaip 30 kapinių Anykščių, Debeikių ir Viešintų seniūnijose.

2014 m., nesulaukusi pritarimo ir finansavimo projektui, gru-
pė kraštotyrininkų savo iniciatyva pratęsė šią misiją ir baigė
kompleksinį Anykščių rajono sakralinių paminklų tyrimą, su-
rinko duomenis apie likusių keturių seniūnijų sakralinius turtus
viešosiose erdvėse. Iš viso per ketverius metus buvo sukaupta
vien tik per 25 tūkst. atvaizdų, liudijančių sakralinių paminklų
įvairovę ir būklę Anykščių krašte.

2013 m. anykštėnų kraštotyrininkų atradimas – šviesaus atmi-
nimo literato, pedagogo Kazimiero Zulono (1927–1997) rankraš-
čiai, kuriuos išsaugojo jo dukra Dainora Zulonaitė. Ypač vertin-
gas K. Zulono dienoraštis (rašytas 1944–1945 m.) – 120 pusla-
pių sąsiuvinis. Rankraščiuose niekur neskelbti ir niekam nematyti
Kazimiero ranka rašyti eilėraščiai, kurių nuo 1944 m. iki 1994 m.
susikaupė iš viso 17 sąsiuvinų. Asmeniniame archyve yra ne-
didelė užrašų knygelė rudu viršeliu, kurioje yra 23 eilėraščiai,
parašyti 1969–1972 metais. Rankraščiuose ranka rašyti įvairūs
tekstai, sveikinimai, skaityti pranešimai, straipsniai apie žymius
anykštėnus ir kupiškėnus, draugystę su Maduona (Latvija), įvai-
rių kultūros įvykių aprašymai. Daug informacijos apie Anykščių
rajono kultūros ir švietimo įstaigų veiklą suteikia 1974 m. K. Zu-
lono ranka rašyti prisiminimai apie jo paties darbą Anykščių ra-
jono tarybos vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoju nuo
1958 m. iki 1971 metų. Asmeniniame K. Zulono archyve išsau-
gotas poeto Antano Drilingos eilėraštis *Mano tėviškė*, jo sukur-
tas pirmoje klasėje, ir du piešiniai, piešti septintoje klasėje. Tarp
K. Zulonui priklausančių dokumentų yra rašytojo Antano Vienuo-
lio 1947 m. rašytas laiškas, tačiau dar nenustatytas jo adresatas.

Iš K. Zulono užrašų, atsiminimų bei kitų jo gyvenimą ir veiklą
atspindinčių dokumentų susiformavo ir išsami jo paties biografi-
ja, kuri iki šių dienų paskelbta nebuvo.

Ne mažiau reikšmingas atradimas – Anykščių poilsio namų
Šilėlis metraštis, kurį pirmatai kraštotyrininkai parašė prieš dau-
giau kaip keturis dešimtmečius. Jie fotografavo, viską fiksavo
ir mums paliko. Šviesaus atminimo anykštėno Viliaus Mackaus
išsaugotas ir kraštotyrininkams perduotas metraštis yra Poilsio

Kraštotyrininkų sambūris Anykščių viešojoje bibliotekoje. 2. 2014. BR

namų 1960–1975 m. istorija. Dviejuose dideliuose albumuose – beveik 200 nuotraukų ir buvusios pirmosios Poilsio namų direktorės Virginijos Pulkauninkienės pasakojimai, kuriuos užrašė Elvyra Šileikienė. Tai netolimos, bet jau pamirštos Anykščių poilsio namų *Šilėlis* istorijos puslapiai. Ir čia norisi pacituoti G. Ražansko žodžius: *Kas drįstų nuginčyti mintį, kad praeitis yra visų stipriausia? Jau vien todėl, kad jos nepaneigsi, nepakeisi ir nesunaikinsi. Į ją atsirėmę mes mylime ir neapkenčiame, prisimename ir ilgimės... Ilgimės vien todėl, kad nieko jau nesugrąžinsi. <...> Laiko pakartoti neįmanoma. Tačiau laiką galima atgaivinti.*

Anykštėnai kraštotyrininkai, norėdami atgaivinti laiką, pasidalinti savo darbų rezultatais ir sumanymais ateičiai, dabar jau kasmet renkasi į tradicinį Anykščių Teresės Mikeliūnaitės kraštotyros draugijos narių sambūrį *Draugaukime – bendraukime – bendradarbiaukime*. Draugijos valdybos pirmininkas T. Kontrimavičius supažindina visus susirinkusiuosius su Draugijos biudžetu, informuoja, kaip naudojamos nario mokesčio ir gaunamos paramos ir projektų rėmimo lėšos, aptariami įvairūs organizaciniai klausimai, pagerbiami labiausiai nusipelnę kraštotyrininkai, aptiriamos išleistos knygos.

Draugijos valdybos pirmininko iniciatyva 2013–2014 m. regioniniame naujienų portale www.anyksta.lt buvo rengiamas projektas *Dienos veidrodis*, kuriame T. Kontrimavičius reguliariai pateikdavo svarbiausius krašto istorijos ir kraštiečių veiklos faktus, atspindėjusius tą dieną skirtingu istorijos laikotarpiu. Šias žinias Draugijos valdybos pirmininkas nuo 2006 m. kaupia elektroninėje Anykščių krašto enciklopedijoje www.anykstenai.lt. Draugijos valdybos pirmininko T. Kontrimavičiaus aktyvi kraštotyros veikla 2013 m. buvo įvertinta Anykščių Teresės Mikeliūnaitės kultūros premija.

Pastaruoju metu anykštėnai kraštotyrininkai ypatingą dėmesį skiria asmeninių bibliotekų tyrinėjimams ir jų aprašymams. 2013 m. bendradarbiaujant su laikraščio *Anykšta* žurnalistu Ryčiu Kulboku buvo vykdytas projektas *Anykštėnų asmeninių bibliotekų kolekcijos*, siekiant parodyti knygos vietą Anykščių krašto žmonių gyvenime. Tuo metu buvo parengti ir publikuoti apžvalginiai straipsniai apie kraštotyrininkų Jono Juodelio, Tautvilio Užos ir Algimanto Bekenio asmenines bibliotekas. Ištyrinėta išėivijoje gyvenusios kraštiečių Halinos Didžiulytės-Mošinskienės (1911–2004) anykštėnams dovanota knygų kolekcija ir mokslo darbų leidiniui *Knygotyra* parengtas straipsnis *Halinos Didžiulytės-Mošinskienės ir Algirdo Mošinskio asmeninė biblioteka*.

Anykščių krašto asmeninių bibliotekų likimai – neišsenkama tema, teikianti ypač vertingų žinių apie jas kaupusius žmones ir jų likimus. Gaila, kad dažniausiai tokios bibliotekos, paliktos likimo valiai, išnyksta. Asmeninių bibliotekų kolekcijos – praeities liudytojai. Ne tik pačios knygos, bet ir jose palikti įrašai, autografai, dedikacijos suteikia daug žinių apie bibliotekos savininką ir jo bendravimą su kitais žmonėmis. Įvairiose marginalijose užkoduota daug informacijos apie patį įrašo autorių, jo asmenybę, santykių su kitais asmenimis pobūdį. Asmeninės bibliotekos liudija ir bendruomenės kultūrinį lygį. Būtent medžiagos apie išsaugotas knygas ir jų vietą žmonių gyvenime rinkimas – plati dirva yra kraštotyrininkams. Ši sritis tikrai mažai tyrinėta. Anykščiuose kraštotyrininkai jau imasi šios veiklos.

2015-ieji paskelbti Etnografinių regionų metais. Todėl ir Anykščių Teresės Mikeliūnaitės kraštotyros draugija šiemet Viešojoje bibliotekoje organizavo seminarą-konferenciją *Anykščių*

krašto etninės kultūros klodai. Pažvelgti į mūsų etninės kultūros klodus susirinko gausus būrys Anykščių krašto praeities tyrėjų. Konferencijoje dalyvavo rajono savivaldybės atstovės Kultūros, turizmo ir komunikacijos skyriaus vyriausioji specialistė Audronė Pajarskienė, Švietimo skyriaus vedėja ir Draugijos valdybos narė Vida Dičiūnaitė, kiti Draugijos valdybos nariai, aktyviausi rajono kraštotyrininkai ir bibliotekininkai. Pranešimą *Anykščių krašto mediniai paminklai: tradicija ir šiandiena* skaitė menotyrės dr. Jolanta Zabulytė. Gausiai iliustruodama savo mintis iš įvairiausių šaltinių surinktais vaizdais, mokslininkė pristatė būdingiausius Anykščių kraštui medinių paminklų tipus, charakteringas formas, kartu parodydama ir tai, kas prasilenkia su šio krašto istorine tradicija. Apie Viešosios bibliotekos kraštotyros dokumentų fonduose saugomus kraštotyros darbus, Anykščių krašto tautosaką, per pusę amžiaus surinktą rajono bibliotekininkų ir kraštotyrininkų, kalbėjo Viešosios bibliotekos Kraštotyros ir leidybos skyriaus vyresnioji bibliotekininkė Ligita Matulienė. Pranešime *Tautosakos lobynas Anykščių L. ir S. Didžiulių viešojoje bibliotekoje* ji plačiau pristatė Onos Tuskenytės, Marijos Čirlienės, seserų Kairyčių tautosakos palikimą.

Draugijos valdybos pirmininkas T. Kontrimavičius savo pranešimu *Anykščių krašto genealoginių žinių šaltiniai ir šiuolaikiniai jų pažinimo būdai* išplėtė tradicines etninės kultūros ribas. Jis plačiai aptarė genealoginių žinių paiešką įvairiuose šaltiniuose ir jų tikslinimo galimybes, supažindino su žymių anykštėnų biografinių duomenų paieška Anykščių Šv. Mato bažnyčios ir kitų krašto parapijų metrikų knygose. Iliustruodamas pavyzdžiais, pranešėjas ragino nesiremti tik vienu šaltiniu, kai siekiama patikslinti žmogaus gyvenimui svarbias datas. Draugijos pirmininkas ragino bibliotekininkus surinkti informaciją apie metrikų knygas, saugomas rajono bažnyčiose. Po renginio jo dalyviai susipažino su Kraštotyros ir leidybos skyriuje veiksiančia paroda *Etninio paveldo kūrėjai*.

Apie artimiausius Draugijos sumanymus ir pradėtus darbus – pora klausimų Draugijos valdybos pirmininkui Tautvydui Kontrimavičiui:

Kokie sumanymai dabar skatina burtis anykštėnus ir skirti laisvalaikį kraštotyrai?

Pirmiausia – esu įsitikinęs, kad kraštotyros veikloje daugiau naudingų rezultatų pasiekama individualiai gilinantį j tas sritis, kurios asmeniškai atrodo įdomios ar geriau pažįstamos. Todėl malonu, kad mūsų Draugijos nariai, realizuodami savo gebėjimus individualiai, drauge aprėpia itin daug tyrinėjimų sričių, kaupia ir saugo praeities žinias ir patirtis. Draugijos uždavinys – sudaryti sąlygas išsaugoti sukauptus individualius archyvus ir padaryti juos prieinamus visuomenei ar kitiems tyrėjams.

Galimybė pasidalyti savo veiklos rezultatais su kitais kraštotyros entuziastais paprastai tampa stimulu daugiau laiko skirti būtent šiai veiklai. Todėl brandiname siekį kuo daugiau Anykščių krašto kraštotyros archyvų – rankraščių, fononotraukų – perkelti į skaitmeninę erdvę, suteikiant galimybę su šia medžiaga susipažinti interneto vartotojams ir ja aktyviau naudotis, plėtojant tyrimus. Pradžiai jau padaryta – kraštotyros rinkinių, kaupiamų Anykščių L. ir S. Didžiulių viešosios bibliotekos Kraštotyros ir leidybos skyriuje, teminis sąrašas (134 rinkiniai) jau skelbiamas svetainės www.anykstenai.lt skiltyje „Kraštotyros šaltiniai“, skenuota informacija ateityje pildys šią skiltį.

O kokiose srityse anykštėnai kraštotyrininkai artimiausiu metu sutelks jėgas bendruose projektuose?

Artėjantis Lietuvos valstybės 100-metis per artimiausius pustrėčių metų skatina kraštotyrininkus apibendrinti žinias apie svarbiausius valstybės raidos procesus, vykusius mūsų krašte per visą šimtmetį. Anykščiuose kaip šimtmečio įprasminimo iniciatyvos jau kaupiamos žinios apie dviejose srityse ryškiausius pėdsakus palikusius anykštėnus: Anykščių krašto valdžia nuo 1918 iki 2018 m. ir Anykščių krašto švietimo šimtmečio istorija.

Pirmojoje srityje turime tikslą sutelkti įvairiu laiku kauptą informaciją ir praturtinti ją dabar fiksuojamais prisiminimais apie visus valdžios žmones, jų paliktus pėdsakus mūsų krašte: tiek valsčiuje, apskrityje ar rajone, tiek ir seniūnijose ar apylinkėse. Antroji sritis skatina sukaupti žinias apie visus mokytojus, per šimtmetį dirbusius Anykščių krašte ir ugdžiusius jaunimą. Ši sritis yra artima kiekvienam kraštotyrininkui – vieni gali sukaupti prisiminimus apie juos ar jų vaikus mokiusius mokytojus, kiti gi patys dirbo mokyklose.

Šie ir kiti kraštotyros archyvai iškart bus atveriami internete, jiems kuriant specialias svetaines arba gretinant prie esančių interneto išteklių, pavyzdžiui, plečiant svetainę www.anykstenai.lt, kurioje dabar pristatoma beveik 900 krašto vietovių ir beveik 2200 asmenų, kilusių iš Anykščių krašto ar palikusių ir dabar paliekančių čia įvairiausių pėdsakų.

Apskritai šiandien nėra svarbu, kur, į kokį interneto šaltinį bus įkeltos kraštotyros žinios. Paieškos sistemos leidžia surasti net ir nuošaliame interneto kampelyje padėtą naudingą informaciją, jei tik yra poreikis jos ieškoti. Tad vienas iš Draugijos siekių – ne tik kaupti praeities žinias, bet ir skatinti domėjimąsi kraštotyros rinkiniais. Tai – tarpusavyje susiję procesai, nes kiekvienas, kuriam tai tampa įdomu, ir pats ima turtinti kraštotyros archyvus.

Audronė Berezauskienė

REVIEW OF ANYKŠČIAI TERESĖ MIKELIŪNAITĖ LOCAL LORE SOCIETY'S ACTIVITIES

Summary

Local Lore Society has existed in Anykščiai for already five decades. The new period of its activities started on April 23, 2012, when all inhabitants of Anykščiai interested in the past of their region took part in the gathering "Let's Be Friends – Communicate – Cooperate" in Anykščiai chapel. Some distinguished guests from Vilnius – Chairman of Lithuanian Local Lore Society Libertas Klimka, head of Regional Department of Lithuanian Ministry of Culture, Deputy Chairwoman of Lithuanian Local Lore Society Irena Selikaitė, scientist, bibliographer Vytautas Rimša, coming of this region, and Professor of Book Science and Documentation Institute at Vilnius University Osvaldas Janonis.

Then the renewed statutes of Anykščiai Local Lore Society were accepted and a new board of nine people elected. New members of the Board – cultural organizer Irena Adomonienė, educational organizer Vida Dičiūnaitė, economist Nijolė Esmantienė, museum workers Raimondas Guobis and Tautvydas Kontrimavičius, librarians Jolanta Mameniškienė, Edita Stiklinskaitė and Audronė Berezauskienė and history teacher Gintaras Ražanskas – right away elected a new chairman of the board. Prof. Tautvydas Kontrimavičius became the head of Society and historian Gintaras Vaičiūnas a controller.

Audronė Berezauskienė
Anykščių kraštotyros muziejus
J. Biliūno g. 23, Anykščiai

Gauta 2015 10 12
Atiduota spausdinti 2015 11 23

Lietuvos kraštotyros draugijos valdyba Anykščiuose. 2014

